

Tänne on koottu keskeisimpiä kirjakielen sääntöjä, joita on syytä noudattaa journalistisia tekstejä tuottaessa. Nämä säännöt koskevat Pirkko Leinon Suomen kielioppia (1999) mukaillen välimerkkejä, yhdyssanoja, alkukirjainta, lainasanoja, lyhenteitä ja numeroita. Ne eivät kuitenkaan ole ainoat kielenhuoltoa vaativat asiat.

Journalisti-lehdessä ja sen [verkkosivulla](#) helmikuussa 2021 julkaistu *Pikaopas kielipulmiin* on mainio kooste toimittajia useimmin askarruttavista kielioppiasioista. Tämä kannattaa tallentaa kirjanmerkkeihin tai vaikka tulostaa talteen!

Välimerkit

Välimerkit-alaluvussa käsitellään pilkkua, puolipistettä, ajatusviivaa, sulkeita ja heittomerkkiä. Muitakin välimerkkejä on (kuten !, : ja ?), mutta arvioin, että ne ovat toimittajakunnallamme jo mainiosti hallussa.

Pilkku

[Kielitoimiston ohjepankissa](#) on 22 pilkutusta koskevaa ohjetta. Tässä keskeisimpiä. Suomen kielessä pilkkua käytetään

- erottamaan lauseita toisistaan (päälauseet ja sivulauseet)
- erottamaan lauseiden osia toisistaan (esim. puhuttelu tai irrallinen lisäys)
- erottamaan luettelon osia toisistaan.

Suomen kielessä pilkkua ei käytetä esimerkiksi

- “aina ennen jotakin tiettyä sanaa” (*eli, mutta jne...*)
- erottamaan lauseenvastikkeita virkkeissä
- hengähdyspaikan merkinä
- luettelossa ennen viimeistä luettelon osaa edeltävää ja-sanaa
- fiiliksen mukaan tai korvakuulolta.

Puolipiste

[Kielitoimiston ohjepankissa](#) on vain yksi puolipistettä käsittelevä ohje. Puolipisteen käytöllä osoitetaan, että sen erottamat lauseet ovat sisällöltään läheisemmässä yhteydessä toisiinsa kuin tekstin muihin virkkeisiin. Leinon (1999: 173) mukaan puolipisteen tilalle voi melko usein ajatella *sillä*-konjunktion.

Kielitoimiston ohjepankki ohjeistaa, että puolipistettä käytetään kahden virkkeen veroisen ilmauksen välissä, kun piste tuntuisi välimerkkinä erottelevan liian vahvasti ja pilkku liian heikosti:

- *Keskiarvot eivät riitä kuvaamaan muuttuvaa ilmastoja; tarvitaan dynaamista lähestymistapaa.*
- *Pohjimmiltaan on kysymyksessä lauseiden yhdistäminen toisiinsa; yhdistämistapa riippuu ratkaisevasti siitä, millaisia lauseet ovat.*
- *Monet runomitat tarvitsevat yksitavuisia sanoja; tätä osoittaa jo loppuheittoisten muotojen runsaus.*

Puolipistettä voi käyttää myös erottamaan luettelon osia toisistaan. Jos luettelossa esiintyy kovin laajoja tai muusta syystä pilkulla erotettavia kokonaisuuksia, nämä kokonaisuudet erotetaan toisistaan puolipisteellä.

Ajatusviiva

[Kielitoimiston ohjepankissa](#) on seitsemän viivoja koskevaa ohjetta. Ajatusviivalla tarkoitetaan yhdysmerkkiä eli yhdysviivaa pidempää vaakaviivaa, jota käytetään esimerkiksi virkkeen välimerkkinä, rajakohtailmauksissa, poiston merkinä ja ilmaisemaan –yllätystä (Leino 1999: 173–175).

- *Tutkijoista monet myös palkittiin – ja varsin vakuuttavin perustein.*
- *Hän ennustaa – ja toivoo –, että järjestöt vastedes pystyvät yhä enemmän vaikuttamaan EU-toimijoihin.*
- *Olen ollut täällä töissä kello 8–16 vuosina 2019–2021.*
- *Oven takana oli – joulupukki!*

Sanojen tai virkkeiden pois jättäminen lainatusta jaksosta osoitetaan tekstissä kahdella ajatusviivalla.

- *Kevään ensimmäisiä muuttolintuja ovat harmaalokki ja merilokki. – – Vesilinnut viiپیvät syksyllä pisimpään.*

Yhdellä ajatusviivalla osoitetaan varsinkin sanan katkaiseminen:

- *–kele! –tana! –vetti!*

Sulkeet

[Kielitoimiston ohjepankissa](#) on kolme sulkeita koskevaa ohjetta. Niissä käsitellään aalto-, kaari- ja hakasulkeita. Toimittaja tarvitsee näistä useimmin kaarisulkeita (). Niitä käytetään osoittamaan lisähuomautusta, vaihtoehtoa, täsmennystä tai muuta selailaista. Sulkeet kirjoitetaan kiinni tekstiin, jota ne ympäröivät, mutta irti edellä ja jäljessä tulevasta tekstistä. Jos sulkeissa oleva

jakso on virkkeen osa, virkkeen päättävä piste tulee sulkeen jälkeen.

➤ *Yhtiön koko vuoden 2007 liikevoitto kasvoi 7,4 miljoonaan euroon (6,5 miljoonaa vuonna 2006).*

Jos sulkeissa on kokonainen virke, se alkaa isolla kirjaimella ja sen päättävä piste tulee sulkeiden sisään.

➤ *Yhtiön koko vuoden 2007 liikevoitto kasvoi 7,4 miljoonaan euroon. (Vuonna 2006 voitto oli 6,5 miljoonaa.)*

Numeron tai kirjaimen ja oikean kaarisulkeen yhdistelmää käytetään eri kohtien osoittamiseen.

➤ *Valittavissa on a) lahjakortti, b) lahjakori, c) laivamatka.*

Hakasulkeita eli merkkejä [ja] käytetään kaarisulkeiden asemesta erikoistapauksissa. Ne kirjoitetaan kiinni tekstiin, jota ne ympäröivät, mutta irti edellä ja jäljessä olevasta tekstistä.

Hakasulkeita käytetään, kun kaarisulkeiden sisällä oleva toinen sulkeissa oleva ilmaus täytyy merkitä selvyuden vuoksi.

➤ *EU teki päätöksen maaliskuussa (mukana oli myös OPEC [öljytuottajamaiden järjestö]).*

Hakasulkeilla osoitetaan lainauksen sisällä lisäystä tai kommenttia, jonka kirjoittaja tekee alkuperäiseen tekstiin.

➤ *”Juuri sinä vuonna [1998] taisimme viettää talomme 50-vuotisjuhlaa.”*

➤ *He lähtivät Askimista [kunta Oslon itäpuolella, suom. huom.] kohti Bergenää.*

Sanojen ääntöasu kirjoitetaan hakasulkeisiin sanakirjoissa.

➤ *Magyar [m djar]*

➤ *airedalenterrieri [airedalenterrieri tai e deilinterrieri]*

Aaltosulkeita käytetään Kielitoimiston ohjepankin mukaan matematiikassa, kemian kaavoissa ja tietotekniikassa. Niitä käytetään myös silloin, kun halutaan osoittaa esimerkiksi luettelossa asioiden kuuluvan läheisesti yhteen.

Aaltosulkeetkin kirjoitetaan kiinni tekstiin, jota ne ympäröivät, mutta irti edellä ja jäljessä tulevasta tekstistä. Jos käytetään kaikkia sulkeita, uloimmat ovat aaltosulkeet, sitten hakasulkeet ja sisimpänä kaarisulkeet.

➤ $A = 1 + \{2 \times [1 + (3 - 4)]\}$

Heittomerkki

[Kielitoimiston ohjepankin](#) mukaan heittomerkillä ’ helpotetaan sananmuotojen hahmottamista. Sitä käytetään erottamaan kahta samaa vokaalia, jotka kuuluvat eri tavuihin:

➤ *raa’an, liu’un*

Heittomerkkiä käytetään myös vierasperäisten sanojen taivutuksessa, jos sana kirjoitettaessa päättyy konsonanttiin mutta äännetäessä vokaaliin:

➤ *Bardot’lle, show’ta*

Lisäksi heittomerkkiä käytetään runokielessä vokaalin pois jättämisen merkinä:

➤ *kell’ onni on*

Sama merkki ’ on myös puolilainausmerkki. Älä sekoita sitä aksenttimerkkiin ‘.

Yhdyssanat

[Kielitoimiston ohjepankissa](#) on 42 yhdyssanojen oikeinkirjoitusta käsittelevää ohjetta. Perusohje menee näin: Kun peräkkäiset sanat muodostavat merkityskokonaisuuden, ne kirjoitetaan tavallisesti yhteen. Kyseessä on siis yhdyssana:

➤ *aamupala, mustasukkainen, kuivapestä, lapintiira*

Tietyntyypiset peräkkäiset sanat voivat myös muodostaa kokonaisuuden ilman että ne kirjoitetaan yhdeksi sanaksi. Kyseessä on tällöin erillisten sanojen muodostama sanaliitto:

➤ *sen sijaan, lukuun ottamatta*

Kun sanajonon ensimmäisenä osana on perusmuodossa eli nominatiivissa oleva substantiivi, kyseessä on yhdyssana:

➤ *aamupala, hengitysilma, tulikuuma*

➤ *pintakuiva, ilmakeivä, keuhkopölyä*

Kun sanajonon ensimmäisenä osana on muu kuin perusmuodossa oleva substantiivi, kyseessä on joko yhdyssana tai erillisten sanojen muodostama sanaliitto. Jos sanajono muodostaa merkityskokonaisuuden tai on muuten termimäinen, se on yhdyssana, muulloin erillisten sanojen liitto:

➤ *äidinkieli, äidin kieli* (huom. merkitysero!)

➤ *kirkkaanvihreä, kirkkaan vihreä*

Miten tunnistaa yhdyssana?

Leino (1999: 184) antaa kaksi hyvää vinkkiä yhdyssanan erottamiseksi sanaliitosta:

➤ Yhdyssanassa on ääneen lausuttaessa paino vain ensimmäisellä tavulla. Huomaa myös merkitysero!

➤ *isoisä* vs. *iso isä*

➤ *tuoksuvatukka* vs. *tuoksuva tukka*

➤ Yhdyssanan alkuosan jälkeen ei voi panna liitettä, mutta sanaliiton kumpaan tahansa osaan voi liitteen voi panna.

➤ *isoisä-kin*

➤ *iso-kin isä, iso isä-kin*

Netissä leviävä meemi kirosta kieliopista voi myös auttaa hahmottamaan, milloin sanat kirjoitetaan yhteen ja milloin ei, vaikka muistisääntö käsitteleeekin sanaluokkia.

➤ Substantiivi on se sana, jonka jälkeen voi lisätä perkele, kuten *äijänperkele, autonperkele*.

➤ Adjektiivi on sana jonka eteen lisätään paskan, kuten *paskantärkee, paskanhailee*.

➤ Verbi on sana, jonka jälkeen lisätään sanat *ihan sikana*. Nyt voi *pennunperkeleet pönttää ihan sikana paskanhaileta* kieliopinperkelettä.

➤ Yhdyssana on sellainen jonka väliin EI voi laittaa vittu. Niinkuinyhdyssavittusana. Ei käy. Kuormavittuauto. Ei käy. Aivan vitun sama. Käy.

Hankalia yhdyssanatyyppejä:

➤ *Vaasan-toimitus, Ruotsin-matka, Keski-Euroopan-kirjeenvaihtaja*

➤ *evankelis-luterilainen, parturi-kampaaja, suomalais-ranskalainen* (samanarvoiset osat, kumpikaan ei ole oikeastaan määrite- tai perusosa)

➤ *edellä mainitun lainen, Jaakon lainen, Jaakko Ilkan lainen*

➤ *minkälainen, hyväläinen, tämänlainen, tällainen*

➤ *some-kanava, sote-uudistus, dike-ryhmä* (lyhenne alussa)

➤ *pop-opisto, suomu-orakas, koululais-kuri, koulu-laiskuri* (selkeyden vuoksi)

➤ *helmenharmaa, joulunpunainen, kermanvalkoinen, vihreänkeltainen* (huom! *siniharmaa* on yksi värisävy, *sini-harmaassa* värit vuorottelevat)

Alkukirjain

[Kielitoimiston ohjepankissa](#) on 50 ison tai pienen alkukirjaimen valintaa käsittelevää ohjetta. Tässä ohjeistusta ison alkukirjaimen käyttämiseen Leinon (1999: 171, 197–198) mukaan.

Iso alkukirjain

- Virke aloitetaan isolla alkukirjaimella. Kaksoispisteen jälkeen käytetään pientä alkukirjainta. Otsikossa voi käyttää kaksoispisteen jälkeen isoa tai pientä alkukirjainta.
- Erisnimissä käytetään isoa alkukirjainta. Erisnimiä ovat esimerkiksi ihmisten, eläinten, paikkojen, yritysten ja teosten nimet.
- *Urho Kekkonen, Mara, Musti*
- *Lappi, Venäjä, Afrikka, Lähi-itä* (Huom! itä osa yhdyssanaa, ei oma maantieteellinen alueensa)
- *Fazer, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsingin sanomat*
- *Seitsemän veljestä, Täällä Pohjantähden alla* (Huom! Erisnimi *Pohjantähti* keskellä teoksen nimeä)
- Kohteliaisuussyistä tai kunnioituksen merkiksi voi myös käyttää isoa alkukirjainta. Journalistisissa, neutraaliuteen pyrkivissä teksteissä se ei ole useinkaan tarpeellista.
- *Isä, Poika ja Pyhä Henki,*
- *Jumala, Luoja, Vapahtaja*
- *Arvoisa Päätoimittaja*
- *Sinä, Te, Rakas Lukija*

Pieni alkukirjain

Tässä hyvä muistisääntöruno siihen, milloin suomen kielessä käytetään pientä alkukirjainta toisin kuin useissa muissa Euroopan kielissä.

“**Viikonpäivät, kaikki kuut, joulun sekä juhlat muut, asukkaat ja kieletkin pienellä me kirjoitamme virkkeen keskellä jos on ne!**

Lainasanat

Kielitoimiston ohjepankki käyttää lainasanoista termiä *vierassanat*. Se on lainasanaa tarkempi termi, sillä Kielitoimiston sanakirjan mukaan se tarkoittaa

”lainasanaa, joka ei ole täysin mukautunut suomen kieleen ja jossa us. on suomelle vieraita äänteitä tai äänneyhtymiä (esim. absoluuttinen, klovni, interiööri).”

[Ohjepankissa](#) on kaikkiaan 33 ohjetta, jos käsittelevät vierassanoja. Kieli muuttuu jatkuvasti. Otamme kaiken aikaa vaikutteita muista kielistä. On hankala tehdä selvää rajaa siihen, milloin sana on vierasta kieltä, milloin vierassana ja milloin laina. Jotta pysyisi selvillä suomen kieleen tulevista uusista sanoista, kannattaa seurata Kotuksen sanapöimintää ja [kuukauden sanan](#) valintaa. Kielenhuollon tiedotuslehti [Kielikellosta](#) voi lukea uusia sanoja käsitteleviä artikkeleita ja millaista kirjoitusmuotoa olisi hyvä suosia. [Suomen kielen lautakunta](#) voi ottaa kirjoitusasuihin myös kantaa tai esittää suosituksia. [Kielitoimiston sanakirjasta](#) voi tarkistaa jo suomen kieleen vakiintuneet sanat ja niiden kirjoitusasun ja taipumisen.

Lyhenteet

[Kielitoimiston ohjepankissa](#) on 52 ohjetta lyhenteistä. Leinon (1999: 211–212) mukaan lyhenteet eivät sovi kaunokirjalliseen, kohteliaaseen tai juhlavaan asiatyylisiin. Journalistisissa teksteissä lyhenteiden käyttö on toisinaan paikallaan. Esimerkiksi virastoista tai yhdistyksistä voi käyttää niiden lyhennettä tilan säästämiseksi, kunhan avaa lyhenteen tekstissään edes kerran. Ensimmäisellä mainitsemiskerralla olisi siis hyvä kirjoittaa koko pitkä nimi auki ja suluissa sitten mainita lyhenne, jota jatkossa käyttää.

- *Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)*
- *Luonnonvarakeskus (Luke)*
- *Seinäjoen ammattikorkeakoulun opiskelijakunta (Samo)*

Erisnimistä muodostettavat lyhenteet kirjoitetaan alkukirjaimen pienellä, jos ne luetaan ääneen samalla tavalla kuin ne kirjoitetaan

➤ *Kela, Luke, Seamk, Samo*

Jos nimen lyhenne luetaan ääneen kirjaimittain, kirjoitetaan se kaikkiaan isolla.

➤ *THL, YTHS, SJK, VPS*

Muiden kuin nimien lyhenteet [voidaan kirjoittaa isolla tai pienellä](#), Pamediassa kirjoitetaan ne kokonaan pienellä:

➤ *clt (cross laminated timber)*

➤ *dvd*

➤ *it-osasto*

Leipätekstissä ei käytetä lyhenteitä, kuten *jne.* tai *tms.* eikä *esim.*, vaan ne avataan aina.

Numerot

Kielitoimiston ohjepankissa on 20 [lukusanoja eli numeraaleja käsittelevää ohjetta](#) sekä 19 [lukuja ja numeroita käsittelevää ohjetta](#). Ohjeet ovat osittain päällekkäisiä. Tärkein toimittajia koskeva numeroihin liittyvä kielioppisääntö koskee sijapäätteiden liittämistä perus- ja järjestyslukuihin. Sen perusohje menee näin: Taivutuspäätte liitetään numeroon kaksoispisteen avulla, ja se otetaan luvun viimeisestä taipuvasta osasta. Peruslukujen taivuttamisesta voi lukea yksityiskohtaisemmin muista ohjeista.

Esimerkkejä perusluvuista:

- *21:n (kahdenkymmenenyhden)*
- *21:tä (kahtakymmentäyhtä)*
- *21:een (kahtenkymmeneenyhteen)*
- *22:n (kahdenkymmenenkahden)*
- *22:ta (kahtakymmentäkahta)*
- *22:een (kahtenkymmeneenkahteen)*
- *125:n (sadankahdenkymmenenviiden)*
- *125:tä (sataakahtakymmentäviittä)*
- *125:een (sataankahtenkymmeneenviiteen)*
- *3 000:n (kolmentuhannen)*
- *3 000:ta (kolmeatuhatta)*
- *3 000:een (kolmeentuhanteen)*
- *5 434:n (viidentuhannen neljänsadankolmenkymmenenneljän)*
- *5 434:ää (viittätuhatta neljääsataakolmeakymmentäneljää)*
- *5 434:ään (viiteentuhanteen neljäänsataankolmeenkymmeneenneljään)*

Esimerkkejä järjestysluvuista:

- *21:nen*
- *21:sen [kahdennenkymmenennenensimmäisen]*
- *21:stä [kahdettakymmenettäensimmäistä]*
- *21:seen [kahdenteenkymmenenteenensimmäiseen]*
- *21:s*
- *21:nnen [kahdennenkymmenennenyhden]*
- *21:ttä [kahdettakymmenettäyhdeksi]*
- *21:nteen [kahdenteenkymmenenteenyhdeksi]*

Lukusanojen taivutus etenkin partitiivissa on hankalaa.

- *Juhliin odotetaan 90 000:ta kävijää.*
- *Rantaan odotetaan 500:aa juhlijaa (tai viittä sataa)*
- *Kekkeriä odotetaan 5000:ta kävijää (tai viittä tuhatta)*

Päivämäärä päättyy pisteeseen, jos mukana ei ole vuosilukua, sillä päivissä ja kuukausissa kyse on järjestysluvuista. Päivämääristä voi jättää turhat nollat pois,

- 01.01 1.1 1.1.
- 01.01.2021 1.1.2021

Vuosikymmenen voi viitata pelkällä vuosiluvun lopulla, kuten 90-luvulla 1990-luvusta. Selvyyden vuoksi olisi kuitenkin hyvä mainita ensimmäisellä kerralla, mistä vuosisadasta on kyse, ja vasta sitten käyttää lyhennettyä muotoa.

Kielenhuollossa on käytetty lähteinä mm. seuraavia teoksia ja sivustoja:

[Kielitoimiston ohjepankki](#)

Kielenhuollon tiedotuslehti [Kielikello](#)

[Journalisti](#)-lehden [Pikaopas kielipulmiin](#) vuodelta 2021

Pirkko Leinon Suomen kielioppi (1999)

[Iso suomen kielioppi](#)